

TRADUCERI

IMMANUEL KANT

FALSA SUBTILITATE A CELOR PATRU FIGURI SILOGISTICE

1. Concept general despre natura silogismelor (*Vernunftschlüsse*)

A compara ceva luat ca indiciu (*Merkmal*) cu un lucru înseamnă a judeca. Lucrul însuși este subiectul, iar indiciul este predicatul. Comparația este exprimată prin semnele de legătură care, ori de câte ori sunt întrebuițate, desemnează predicatul ca pe un indiciu al subiectului; dacă aceasta este marcată cu semnul negării, predicatul este înțeles ca un indiciu opus subiectului. În primul caz, judecata este afirmativă, în celelalte negativă. Se înțelege cu ușurință că, dacă numim predicatul un indiciu, nu înseamnă că acesta ar fi un predicat al subiectului; căci situația este astfel numai în judecățile afirmative; dacă este considerat ca un indiciu al unui anumit lucru; într-o judecată negativă, atunci contravine (*widerspricht*) subiectului acesteia. Astfel, dacă lucrul este un spirit, pe care eu îl gândesc, pus ca un indiciu pentru ceva, judecata: un spirit nu este compus, prezintă acest indiciu ca opus lucrului însuși.

Ceea ce este un indiciu pentru indiciile unui lucru numim *indiciu* mediator al acestora. Astfel, dacă este *necesar* un indiciu mediator al lui Dumnezeu, este *invariabil* însă un indiciu al necesarului și un indiciu mediator al lui Dumnezeu. Se observă ușor astfel: că indiciul nemijlocit dintre lucrul îndepărtat și lucrul însuși ține locul unui *indiciu intermediar* (*nota intermedia*), căci numai prin acesta, indiciul depărtat este comparat cu lucrul însuși. Un indiciu poate fi comparat însă și prin negare cu un lucru printr-un indiciu intermediar, iar prin acesta se recunoaște că ceva se opune indiciului nemediat al unui lucru. *Întâmplătorul*, ca indiciu, contravine necesarului; un indiciu despre Dumnezeu este necesar însă, și se recunoaște astfel prin intermediul unui indiciu mediator că ceea ce este întâmplător, este contradictoriu lui Dumnezeu.

Imm. KANT, *Die falsche Spitzfindlichkeit der vier Syllogistischen Figuren* (1762), în: *KANTS WERKE*, Akademie-Textausgabe II: Vorkritische Schriften (1757–1777), p. 45–61. În această mică scriere Kant se raportează la logica Școlii (Scolastica), considerând-o „gimnastică a literelor”, care „nu contribuie deloc la interesele adevărului; distingerea celor patru figuri silogistice, dintre care (spune Kant) numai prima este legitimă, constituie doar o vână de „subtilitate”. În „Considerații finale” Kant ajunge la următoarele concluzii importante: judecata logică este bazată pe principiul identității, astfel încât *concluzia* unui silogism nu este decât o clarificare a conceptelor; facultatea de a *judeca* este ireductibilă la facultatea de a *simți*, neputând să fie redusă la aceasta din urmă, întrucât are „puterea de a face din propriile reprezentări, un obiect al gândurilor sale. Este, într-un fel, distincția dintre sensibil și inteligibil, caracteristică *Disertației* (1770) care anunță ideea critică (*Nota trad.*).

Dar acum am ajuns însă la explicația mea reală despre un *silogism*. Printr-un indiciu mediator orice judecată este un silogism sau, cu alte cuvinte: acesta este compararea unui indiciu cu un lucru cu ajutorul unui indiciu intermediar. Acest indiciu intermediar (*nota intermedia*) într-un silogism se numește de obicei *termenul mediu* (*der mittlere Hauptbegriff*) *terminus medius*; care sunt ceilalți termeni, e ceva destul de cunoscut.

Pentru a clarifica relația indicelui cu lucrul în judecata, *Sufletul omenesc este un spirit*, mă servesc de indiciul intermediar *rațional*, astfel că prin intermediul acestuia, consider *un spirit* ca indiciu intermediar al sufletului uman. Aici trebuie să existe cu necesitate trei judecăți:

1. A fi un spirit este un indiciu al raționalului;
2. Rațional este un indiciu al sufletului uman;
3. A fi un spirit este un indiciu al sufletului uman;

căci compararea unui indiciu depărtat cu faptul însuși nu este altfel posibilă decât prin aceste trei fapte.

În forma judecății, acestea ar suna astfel: Orice rațional este un spirit; sufletul uman este rațional, deci sufletul omului este un spirit. Acesta este un silogism afirmativ; în privința celui negativ însă, rezultă că, deoarece nu îmi este destul de clar *conflictul* (*Widerstreit*) predicatului și subiectului, trebuie să mă servesc, dacă pot, de un mijloc ajutător, ca să-mi facilitez examinarea printr-un indiciu intermediar. Dacă presupunem judecata negativă: Durata lui Dumnezeu nu este de măsurat prin niciun timp, și nu găsesc cum să compar astfel nemediat acest predicat cu subiectul, ca să-mi dea o idee clară asupra conflictului, mă servesc de un indiciu pe care mi-l pot reprezenta nemijlocit în acest subiect, și compar cu acesta predicatul, și prin intermediul acestuia cu lucrul însuși. *A fi măsurabil prin timp contrazice orice invariabil*, dar invariabil este un indiciu al lui Dumnezeu ș.a.m.d. Adus la o formulă simplă, aceasta ar suna astfel. Neschimbătorul nu este măsurabil prin timp; durata lui Dumnezeu este invariabilă ș.a.m.d.

2. Despre regulile supreme ale oricăror silogisme

Din cele menționate se poate înțelege că prima regulă și cea generală a oricărui silogism afirmativ este: *un indiciu al indiciului este indiciul faptului însuși* (*nota notae est etiam nota rei ipsius*); cea a silogismului negativ: *Ceea ce contrazice indiciul unui lucru contrazice lucrul însuși* (*repugnans notae repugnat rei ipsi*). În afară de aceasta, niciuna dintre aceste reguli nu este susceptibilă de vreo dovadă. Căci o dovadă este posibilă numai printr-unul sau mai multe silogisme, care, dacă ar vrea să dovedească astfel regula (*Formel*) supremă a oricărui silogism, ar însemna a conchide în cerc. Dar faptul că aceste reguli conțin temeiul

general și ultim al oricărui fel de silogism se lămurește doar întrucât ceea ce adesea a fost considerat până acum de toți logicienii drept prima regulă a oricărui silogism, trebuie să-și ia unicul temei al adevărului ei pornind de la noi. *Dictum de omni*, temeiul suprem al oricăror silogisme afirmative sună: Ceea ce este afirmat universal despre un concept, este afirmat și despre oricare altul, care este conținut sub el. De aici temeiul dovedirii este clar. Acel concept sub care sunt conținute altele este separat de fiecare dată ca un indiciu al acestora; dar ceea ce i se datorează acestui concept, acesta este un indiciu al unui indiciu, deci și un indiciu al lucrului însuși, de care el a fost separat, adică, el revine celor inferioare care sunt conținute sub el. Oricine însă, instruit într-o anumită măsură în cunoștințele logice, observă ușor: că acest *Dictum* există numai pentru ca acest temei să fie adevărat și se află sub prima noastră regulă. *Dictum de nullo* se situează în același raport față de cea de a doua regulă a noastră. Ceea ce este negat în mod universal despre un concept, este negat și despre toate acelea care sunt conținute sub acesta. Căci acel concept, sub care aceste altele sunt conținute, este numai un indiciu separat de ele. Ceea ce contrazice însă acest indiciu, contrazice și lucrul însuși; prin urmare ceea ce contravine (*widerspricht*) conceptelor superioare, trebuie să contravină și celor inferioare, care se află sub el.

3. Despre silogisme pure și compuse (*vemischten*)

Este îndeobște cunoscut că există concluzii nemijlocite întrucât, pornind de la o judecată, este recunoscut nemijlocit adevărul alteia fără un termen mediu. Dar asemenea concluzionări nu sunt și silogisme; de exemplu, din judecata (*Satz*): Orice materie este variabilă, urmează că: ceea ce nu este variabil, nu este materie. Logicienii socotesc diferitele feluri de astfel de deducții (*Schlussfolgen*) nemijlocite, printre care cele mai bine distinse sunt fără îndoială cele rezultate prin conversiune logică, prin contrapozitie.

Dacă un silogism se constituie numai prin trei judecăți, numai după regulile care tocmai au fost expuse ale oricărui silogism, eu îl numesc un silogism pur (*ratiocinium purum*); el este posibil însă și dacă sunt legate una cu alta mai mult de trei judecăți, și atunci eu îl numesc silogism hibrid (*ratiocinium hybridum*). Să presupunem anume că între cele trei judecăți principale (*Hauptsätze*) s-ar fi strecurat încă o concluzie rezultată nemijlocit din ele, și astfel ar surveni o judecată mai mult decât o permite un silogism pur, atunci acesta este *ratiocinium hybridum*. De exemplu, închipuiți-vă că cineva ar conchide astfel:

Ceva ce nu este perisabil (*verweslich*), este simplu;
Deci nici un simplu nu este perisabil;
Sufletul omului este simplu;
Așadar, sufletul omului nu este perisabil,

și nu am avea în felul acesta un silogism compus (*zusammengesetzten*), deoarece atunci ar trebui să se compună din mai multe silogisme; acesta conține însă, prin contrapozitie, în afară de ceea ce este cerut unui silogism, încă o concluzie nemijlocită și conține astfel patru judecăți.

Dacă și realmente ar fi exprimate însă numai trei judecăți, din aceste judecăți, concluzia ar fi posibilă numai pe baza unei conversiuni logice permise, unei contrapozitii sau a unei alte transformări logice a uneia dintre aceste premise, și cu toate acestea silogismul ar fi un *ratiocinium hybridum*; căci aici nu survine deloc ceea ce se spune, ci ceea ce inevitabil este obligatoriu de gândit despre aceasta, dacă trebuie să existe o concluzie corectă.

Să admitem că în raționamentul:

Ceea ce nu este perisabil este simplu;
Sufletul omului este simplu;
Deci sufletul omului nu este perisabil,

o concluzie este corectă numai în măsura în care eu, printr-o conversiune corectă a premisei majore, pot să spun: nici un perisabil nu este simplu, deci nici un simplu nu este perisabil, și astfel silogismul rămâne totdeauna un silogism compus (*vermischer*), deoarece puterea sa de concludere se bazează pe adăugarea secretă a acestei deducții pe care trebuie să o avem măcar în gândire.

4. În așa-numita Figură întâi sunt posibile numai silogisme pure, în celelalte trei numai compuse (*vermischten*)

Dacă este introdus nemijlocit un silogism, după una dintre cele două reguli supreme ale noastre menționate mai sus, atunci el este oricând în Figura întâia. Prima regulă spune astfel: un indiciu *B* despre un indiciu *C* al unui lucru *A* este un indiciu al lucrului *A* însuși. De aici izvorăsc trei judecăți:

<p><i>C</i> are ca indiciu <i>B</i>;</p> <p><i>A</i> are ca indiciu <i>C</i>;</p> <p>Deci <i>A</i> are ca indiciu <i>B</i>.</p>		<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="text-align: center; width: 50%;"><i>C</i></td> <td style="text-align: center; width: 50%;"><i>B</i></td> </tr> <tr> <td colspan="2">Ceea ce este rațional, este un spirit;</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"><i>A</i></td> <td style="text-align: center;"><i>C</i></td> </tr> <tr> <td colspan="2">Sufletul omenesc este rațional;</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"><i>A</i></td> <td style="text-align: center;"><i>B</i></td> </tr> <tr> <td colspan="2">Deci sufletul omenesc este un spirit.</td> </tr> </table>	<i>C</i>	<i>B</i>	Ceea ce este rațional, este un spirit;		<i>A</i>	<i>C</i>	Sufletul omenesc este rațional;		<i>A</i>	<i>B</i>	Deci sufletul omenesc este un spirit.	
<i>C</i>	<i>B</i>													
Ceea ce este rațional, este un spirit;														
<i>A</i>	<i>C</i>													
Sufletul omenesc este rațional;														
<i>A</i>	<i>B</i>													
Deci sufletul omenesc este un spirit.														

Este cât se poate de ușor a întrebuița asemenea judecăți, între altele, și la regula silogismului negativ, pentru a ne convinge că dacă ele sunt conforme acestora, ele se află oricând în Figura întâi, așa încât aici eu caut cu drept să previn o neplăcută dificultate. Se și adeverește ușor că aceste reguli ale silogismului nu

preconizează ca, în afara acestor judecăți, ar trebui intercalată undeva la mijloc o concluzie nemijlocită din una sau alta dintre ele, pentru că argumentul trebuie să fie convingător, și de aceea silogismul în Figura întâi este de un gen pur.

În Figura a doua nu sunt posibile alte silogisme decât mixte (vermischte).

Regula Figurii a doua este aceasta: Ceea ce repugnă unui indiciu al unui lucru, repugnă lucrului însuși. Această judecată este adevărată numai întrucât cel căruia îi repugnă un indiciu, repugnă și acestui indiciu; dar ceea ce repugnă unui indiciu, repugnă faptului însuși; deci acela căreia îi repugnă un indiciu al unui lucru, repugnă lucrului însuși. Aici este de-acum evident că numai întrucât eu pot converti premisa majoră într-o judecată negativă, este posibilă o deducere prin premisa minoră în concluzie. Ca urmare această conversiune trebuie gândită aici secret, altfel judecățile mele nu conchid. Dar judecata adusă mai sus prin conversiune este consecință nemijlocită strecurată aici pornind de la cea dintâi, și astfel silogismul are patru judecăți și este un *ratiocinium hybridum*; de exemplu, dacă eu spun:

Nici un spirit nu este divizibil;
Orice materie este divizibilă;
Deci nici o materie nu este un spirit,

conchid corect că în aceasta intervine capacitatea de concluzionare, căci din prima judecată: *Nici un spirit nu este divizibil*, printr-o deducție (*Folgerung*) nemijlocită conchid: deci nici un divizibil nu este un spirit, și după aceasta totul decurge corect după regula generală a oricăror silogisme. Dar numai datorită acestei deducții nemijlocite trasă din aceasta, este prezentă în argument o capacitate de concluzionare, aparține la aceasta împreună și are patru judecăți:

Nici un spirit nu este divizibil;
Și de aceea nici un divizibil nu este un spirit;
Orice materie este divizibilă;
Deci nici o materie nu este un spirit.

În Figura a treia nu sunt posibile alte silogisme decât cele compuse.

Regula Figurii a treia este următoarea: Ceea ce revine sau contravine unui lucru, acesta și revine sau contravine unora care sunt conținute sub un alt indiciu al acestui lucru. Această supoziție este adevărată numai dacă eu pot să convertesc (*per conventionem logicam*) judecata în care se spune că revine acestui lucru un alt indiciu prin care ea este conformă regulii oricăror silogisme.

Să zicem, de exemplu:

Toți oamenii sunt păcătoși;
Toți oamenii sunt raționali;
Deci câțiva raționali sunt păcătoși.

Acesta concluzionează numai dacă eu, printr-o conversiune *per accidens*, pot să conchid din premisa minoră: deci câteva ființe raționale sunt oameni, și atunci termenii (*Begriffe*) vor fi comparați după regula oricăror silogisme; dar numai cu ajutorul unei concluzii nemijlocit intercalată, și avem un *ratiocinium hybridum*:

Toți oamenii sunt păcătoși;
 Toți oamenii sunt raționali;
 Așadar câțiva raționali sunt oameni;
 Deci câțiva raționali sunt păcătoși.

Același lucru se poate arăta ușor și în modul negativ al acestei figuri, pe care eu, în scopul scurtării, îl las la o parte.

În Figura a patra nu sunt posibile alte silogisme decât cele compuse.

În această formă, modul de concluzionare este așa de nenatural și se bazează așa de mult pe silogisme intermediare posibile, care trebuie gândite ca intercalate, încât regula pe care eu aș putea-o în genere prezenta despre aceasta ar fi cât se poate de obscură și neinteligibilă. De aceea, vreau doar să precizez de dragul căror condiții se află în aceasta o capacitate de conchidere. În diferitele moduri negative ale acestor silogisme, situația este de așa natură întrucât, dacă pot să schimb, sau prin conversiune logică sau prin contrapозиție, locurile termenilor (*Hauptbegriffe*) și astfel să gândesc după fiecare premisă concluzia sa nemijlocită, astfel încât aceste concluzii să capete relația pe care în genere trebuie să o aibă după regula universală într-un silogism, atunci este posibilă o concluzionare corectă. Despre cele afirmative voi arăta însă că în a patra Figură nu-i nimic posibil. După această figură, silogismul negativ, așa cum el trebuie gândit ca atare, se va prezenta în felul următor:

Nici un prost nu este instruit;
 Deci *nici un instruit* nu este prost.
 Câțiva instruiți sunt evlavioși;
 Așadar *câțiva evlavioși sunt instruiți*;
 Deci câțiva instruiți nu sunt proști.

Fie un silogism din al doilea mod:

Orice spirit este simplu;
 Orice simplu este neperisabil;
 Deci ceva neperisabil este spirit.

Se evidențiază clar că judecata de concluzie, așa cum se prezintă aici, nu ar putea nicicum să decurgă din premise. Se poate percepe totul de îndată ce se

compară cu aceasta termenul mediu. Eu nu pot să spun: ceva neperisabil este un spirit, căci, acesta este simplu; așadar, dacă ceva este simplu, el nu este totodată și un spirit. În afară de aceasta, prin toate transformările logice posibile, premisele nu pot să fie orientate în așa fel încât: concluzia, sau și numai o altă judecată, din care aceasta decurge ca o consecință nemijlocită, să poată face, urmând regulile odată stabilite în toate figurile, ca termenii să-și aibă poziția lor, ca termenul major să apară în premisa minoră, iar cel minor în premisa minoră*. Și totuși, dacă aș schimba cu totul poziția termenilor, în așa fel că devine minorul acela care mai înainte a fost majorul, și invers, să poată urma o concluzie din care decurge concluzia dată, se poate atunci conchide că este necesară și o înlocuire cu totul a premiselor; și așa-numitul silogism, obținut după Figura a patra, conține de fapt materialele, dar nu forma după care trebuia conchis, și el nu este un silogism după ordinea logică, în care este posibilă numai împărțirea în patru figuri, care la modul negativ se află cu totul altfel în aceeași figură. Ar trebui astfel să spunem:

Orice spirit este simplu;
Orice simplu este neperisabil;
Așadar orice spirit este neperisabil;
Deci ceva neperisabil este un spirit

Acesta conchide corect, numai că un astfel de silogism este deosebit de cel din prima Figură nu printr-o altă poziție a termenului mediu, ci numai prin aceea că au fost schimbate** pozițiile premiselor, iar în concluzie pozițiile termenilor. Dar nu în aceasta constă transformarea Figurii. O eroare de acest fel se află în locul menționat al *Logicii* lui Crusius, unde, prin această libertate de a schimba poziția premiselor, a crezut în a patra figură, prin care să se conchidă în mod natural. E păcat de truda pe care un mare spirit a depus-o, la un lucru inutil, vrând să-l îmbunătățească. Poți face util ceva, numai dacă îl nimicești.

5. Împărțirea logică a celor patru figuri silogistice este o falsă subtilitate

Nu se poate tăgădui că în toate aceste patru figuri se poate conchide corect. Dar este indiscutabil că ele toate, exceptând-o pe prima, determină concluzia numai

* Această regulă se bazează pe ordinea sintetică, după care, mai întâi indiciul depărtat, apoi cel mai apropiat, este comparat cu subiectul. Totuși, dacă aceștia ar fi considerați ca arbitrari, atunci ea va fi inevitabil nevoită de îndată să vrea să aibă patru figuri. Căci de îndată ce este tot una dacă aduc predicatul concluziei în premisa majoră sau în cea minoră, prima Figură nu este astfel deosebită de cele patru. O eroare de acest fel se găsește în *Logica* lui Crusius, p. 600 în note.

** Căci dacă cea judecată este premisă majoră, în care survine predicatul concluziei, atunci concluzia ca atare, care aici decurge nemijlocit din premise, este a doua judecată a premisei majore și prima a premisei minore. De altfel, totul este conchis după cea dintâi Figură, dar numai astfel că, concluzia dată, care decurge din judecățile gândite, este trasă prin conversiune logică.

printr-un ocol și printr-un silogism intermediar compus (*eingemengte*), și că aceeași concluzie decurge pur și înconfundabil prin același termen intermediar în prima figură. Am putea să gândim acum că celelalte trei figuri ar fi inutile, nu însă false. Numai că, dacă se ia în considerare intenția în care ele au fost inventate și vor fi prezentate mai departe, atunci se va judeca altfel. Dacă s-ar întâmpla însă, ca o mulțime de concluzii, amestecate sub premise, să se încurce cu acestea, astfel încât unele să fie exprimate, altele tănuite, atunci totul ar necesita multă îndemânare ca să se aprecieze concordanța lor cu regulile; în felul acesta nu ar mai fi vorba de mai multe figuri, dar totuși de mai multe silogisme enigmatice, care ar putea cere multă bătaie de cap ca să se poată găsi o ieșire. Scopul logicii însă nu este de a încurca, ci de a soluționa, de a prezenta ceva nu indirect (*verdeckt*), ci în mod evident. De aceea, aceste patru moduri de concluzionare (*Schlussarten*) trebuie să fie simple, neamestecate și fără silogisme derivate ascunse; altfel nu li se recunoaște libertatea de a apărea într-o expunere logică ca forme de reprezentare clară a unui silogism. Este cert însă că, până acum, toți logicienii le-au considerat drept simple silogisme, fără să le pună în corelație cu alte judecăți: căci altfel nu li s-ar fi acordat niciodată acest drept de încetățenire în problematica respectivă. Așadar, ca reguli ale silogismului în genere, cele trei moduri de concluzionare (*Schlussarten*) sunt corecte; ca incluse însă într-un silogism simplu și pur, ele sunt însă false. Această injustețe care-și arogă dreptul de a îngădui să se încurce cercetările, în loc ca logica să-și îplinească scopul propriu ei de a aduce totul la cea mai simplă manieră de cunoaștere, este cu atât mai mare, cu cât sunt preconizate ca necesare tot mai multe reguli (dintre care, fiecare figură are una proprie), pentru a nu se sustrage din această escapadă.

De fapt, așa se întâmplă uneori, acolo unde cândva a fost irosită atâta ingeniozitate și atâta aparentă erudiție pentru un lucru inutil. Așa-numitele moduri (*Modi*) posibile în fiecare figură și indicate prin cuvinte ciudate, care, cu o artă secretă, conțin litere ce facilitează transformarea în cea dintâi, vor conține și în viitor o curiozitate deloc neglijabilă cu privire la modul de a gândi al intelectului uman; aceasta mai ales dacă rugina venerabilei antichități va tot povățui o bine instruită posteritate să rămână în admirație și să-și sprijine zeloasele strădanii pe aceste rămășițe.

Este și ușor să descoperi prima înclinație spre această subtilitate. Acela care a formulat prima dată în forma a trei rânduri unul după altul un silogism, privindu-l ca pe o tablă de șah și a urmărit să vadă ce putea să rezulte din mutarea pozițiilor termenului mediu, a fost de-a dreptul impresionat, căci a observat că un gând (*Sinn*) rațional apare ca ceva ce își află o anagramă în nume. A fost destul de naiv să se bucure, și de unul și de altul, dar a uitat că, în ce privește claritatea, nu s-a ajuns la nimic nou, ci doar la o sporire a neclarității. Numai că, uneori cu soarta intelectului uman lucrurile stau cam așa: el este fie în meditație fără folos și

îndemnat la scorneli, fie în căutare după lucruri mari, și construiește castele aeriene. Din marea familie a gânditorilor, unul alege numărul 666, altul originea animalelor și plantelor, sau misterele Providenței. Greșeala în care cad și unul și altul este de un fel cât se poate de diferit, după cum diferite sunt și mințile.

În timpurile noastre se acumulează lucruri demne de cunoscut. În curând capacitatea noastră va fi prea slabă și timpul vieții prea scurt ca să putem cuprinde măcar o parte utilă din acestea. Se oferă avuții din abundență, din care, pentru a prelua ceva, trebuie să lăsăm la o parte unele vechituri inutile. Ar fi fost poate mai bine să nu fi fost niciodată împovărați cu acestea.

M-am amăgit foarte mult, atunci când am crezut că travaliul de câteva ore va fi de ajuns să dărâme coloșii care-și ascund capul în norii Antichității și ale căror picioare sunt de lut. Deoarece intenția mea este numai de a da socoteală de ce în expunerea logică, în care nu puteam să prezint totul în conformitate cu concepția mea, ci doar să fac ceva spre plăcerea gustului dominant, voi fi cât se poate de scurt în aceste chestiuni, pentru ca, timpul pe care îl voi dobândi aici să-l utilizez pentru o efectivă dezvoltare a unor vederi utile.

Există și o altă utilitate a silogisticii, anume de a depista cu ajutorul ei, într-o dispută erudită, gradul de imprecizie. Cum aceasta ține însă de atletica învățaților, a unei arte care adesea poate să fie foarte utilă, fără să contribuie prea mult în avantajul adevărului, o trec aici sub tăcere.

6. Considerație finală

Suntem așadar povățuiți că regulile supreme ale oricăror silogisme conduc nemijlocit la acea ordine a termenilor (*Begriffe*) pe care o indică prima Figură: că toate celelalte substituiri ale termenului mediu dau o concluzie (*Schlussfolge*) corectă, întrucât, printr-o deducție (*Folgerung*) nemijlocită, conduc la asemenea premise (*Sätze*) care sunt legate în ordinea simplă a figurii întâi, anume: că este imposibil să conchizi simplu și inconfundabil (*unvermengt*) în mai mult decât într-o figură deoarece totdeauna numai prima figură, care, prin deducții indirecte se găsește ascunsă într-un silogism, conține puterea de deducție (*Schlusskraft*), iar poziția schimbată a termenilor (*Begriffe*) determină numai un mai mic sau mai mare ocol, care este de străbătut ca să se recunoască consecința (*Folge*) și faptul că, în genere, împărțirea figurilor, în măsura în care ele pot să conțină silogisme pure și neamestecate cu nicio judecată intermediară, este falsă și imposibilă. După cum, regulile de bază universale ale oricăror silogisme conțin totodată regulile particulare ale așa-numitei prime Figuri, tot așa, din premisa dată și din termenul mediu, orice silogism se poate schimba dintr-una dintre figuri, fără dificultățile inutile ale formulelor de reducere, în primul mod de concluzionare, astfel încât este cuprinsă sau concluzia însăși, sau o judecată din care aceasta decurge prin deducție nemijlocită, și din explicarea noastră se deduce ușor că nu mă opresc la aceasta.

Nu vreau să sfârșesc această examinare fără să fi adăugat câteva observații, care ar putea și mai departe să fie de un real folos.

Prin urmare, spun *mai întâi* că un termen *mai clar* este posibil numai printr-o judecată, dar una mai completă, și nu în altfel decât printr-un silogism. La un termen (*Begriff*) clar se preconizează ca eu să recunosc ceva ca fiind un indiciu al unui lucru; aceasta este însă o judecată. Pentru a avea un concept clar de *corp*, îmi reprezintă *impenetrabilitatea* ca pe un indiciu al acestuia. Dar această reprezentare nu este altceva decât gândul că: un corp este *impenetrabil*. Este de remarcat aici că această judecată nu este însuși conceptul clar, ci este acțiunea prin care el devine efectiv; căci reprezentarea, care după această acțiune ia naștere de la lucrul însuși, este clară. Este ușor de arătat că un concept desăvârșit este posibil numai printr-un *silogism*; trebuie numai să revedem primul paragraf al acestui studiu. Ca urmare, se poate numi un concept clar și unul care este clar printr-o judecată, dar unul complet, care este clar printr-un silogism. Dacă completitudinea este de primul grad, atunci silogismul este unul simplu; dacă este de-al doilea sau al treilea (grad), atunci ea este posibilă numai printr-o serie de lanțuri de silogisme scurtată de intelect după modul unui sorit. Prin aceasta se limpește și o eroare esențială a logicii, așa cum este studiată ea în mod obișnuit, anume: că este mai potrivit să tratăm despre conceptele clare și complete decât despre judecăți și raționamente (*Vernunftschlüssen*), deși acelea sunt posibile numai prin acestea.

În al doilea rând, oricât este de evident că pentru concepte complete (*vollständigen*) nu se cere o altă forță esențială a sufletului, ca pentru cele clare (întrucât tocmai aceiași capacitate, care recunoaște ceva nemijlocit ca pe un indiciu al unui lucru, și în acest indiciu va reprezenta la fel un alt indiciu, și astfel lucrul trebuie gândit printr-un indiciu depărtat): așa bate la ochi astfel faptul că *intelect* și *rațiune*, adică: capacitatea de a cunoaște clar și aceea de a face silogisme, nu sunt capacități fundamental deosebite. Ambele constau în capacitatea de a judeca; dacă se judecă mediat, atunci se deduce.

În al treilea rând, este de acceptat aici și faptul că puterea superioară de cunoaștere se bazează numai pe capacitatea de a judeca. Ca urmare, dacă o ființă poate judeca, ea are aptitudinea superioară de cunoaștere. Dacă există o cauză de a-i refuza aceasta, atunci nu se poate judeca. Neglijarea unor asemenea considerații a dat prilejul unui renumit învățat să atribuie concepte clare animalelor. Un bou, zice el, are deja în reprezentarea sa despre grajd și o reprezentare clară despre indiciul său privind ușa, adică un concept clar de grajd. Este ușor de a preveni aici încurcătura. Claritatea unui concept nu constă în faptul că ceea ce este un indiciu al lucrului este reprezentat clar, ci doar că acesta este recunoscut ca un indiciu al lucrului. Ușa este ceva aparținător grajdului, și, poate servi, ca indiciu al acestuia, dar numai acel care formulează judecata: *ușa aparține acestui grajd*, are un concept clar despre clădire, și acesta desigur cu privire la capacitatea sa de crescător de vite.

Merg încă mai departe și spun: este cu totul altceva *a deosebi* un lucru de altul și *a cunoaște* deosebirea lucrurilor. Cea din urmă este posibilă numai prin judecăți și nu se poate petrece la niciun animal nerațional. Următoarea împărțire poate să fie de mare utilitate. *A deosebi în mod logic* înseamnă a cunoaște faptul că un lucru *A* nu este *B*, și este de fiecare dată o judecată negativă; *a deosebi fizic* înseamnă: prin diferite reprezentări să ajungi la diferite acțiuni. Câinele deosebește friptura de pâine, deoarece el se atinge altfel de friptură decât de pâine (căci lucruri diferite cauzează senzații diferite), și senzațiile cele de mai înainte constituie un temei al unei alte dorințe în el decât o are la cele din urmă*, după legarea instinctelor sale cu reprezentările sale. De aici se poate trage îndemnul de a reflecta mai bine la deosebirea esențială a animalelor raționale de cele neraționale. Dacă se poate întrevădea ce înseamnă aceasta pentru o forță secretă prin care devine posibilă judecarea, atunci nodul se va dezlega. Opinia mea actuală pornește de la faptul că această forță sau capacitate nu este alta decât capacitatea simțului intern, adică acea capacitate de a face din propriile reprezentări obiecte ale gândirii. Această capacitate nu este de dedus dintr-o alta, ci ea este o capacitate de bază în intelectul propriu, și pentru aceasta poate, cum o consider eu, să fie proprie numai ființelor raționale. Pe aceasta însă se sprijină întreaga putere de cunoaștere superioară. Închei cu o reprezentare care poate să le fie agreabilă acelor care pot să simtă plăcerea pentru unitate în cunoașterile umane. Toate judecățile afirmative se află sub o formulă comună a principiului concordanței: *Cuilibet subjecto competit praedicatum ipsi identicum*; toate cele negative sub principiul contradicției: *Nulli subjecto competit praedicatum ipsi oppositum*. Toate silogismele afirmative sunt conținute sub regula: *Nota notae est nota rei ipsius*; toate cele negative sub: *Oppositum notae opponitur rei ipsi*. Toate judecățile care se află nemijlocit sub principiul concordanței sau al contradicției, adică la care nici identitatea, nici contradicția nu sunt considerate printr-un indiciu intermediar (*Zwischenmerkmal*) (deci nu cu ajutorul analizei conceptelor), ci nemijlocit, sunt judecăți indemonstrabile; acelea care pot să fie cunoscute sunt demonstrabile. Cunoașterea umană este plină de asemenea judecăți indemonstrabile. Înaintea fiecărei definiții survin de îndată unele dintre acestea, încât, pentru a ajunge la ea, ceea ce se cunoaște mai întâi și nemijlocit la un lucru este reprezentat ca un indiciu al acestuia. Greșesc acei filosofi care procedează ca și când nu ar fi date niciun fel de adevăruri fundamentale indemonstrabile. Greșesc cu atât mai mult cei care, fără suficientă prestație garantată, sunt prea generoși în a aprecia acest avantaj al propriilor judecăți.

Traducere de **Alexandru Boboc**

* În fapt, este de o extremă importanță să dăm atenție în cercetare naturii animale. Noi am observat la ele numai acțiuni exterioare, a căror diversitate indică determinări diferite ale dorințelor lor. Dacă în interiorul lor are loc acea acțiune a puterii de cunoaștere, dacă ea este în concordanță sau conflict cu ceea ce este într-o senzație cu ceea ce e de aflat la o alta, dacă sunt conștiente și astfel judecă, nu rezultă din aceasta.

**TERMENI LOGICI KANTIENI
GLOSAR**

<i>Abziehen</i> – reducere	<i>Schlussform</i> – formă de silogism
<i>Ähnlichkeit</i> – asemănare	<i>Schlusszeichen</i> – semnal
<i>Aussage</i> – enunț	<i>Schlusskraft</i> – putere de conchidere (concludență)
<i>Begriff</i> – termen	<i>Schlussatz</i> – judecată de concluzie (concluzie)
<i>Bejahung</i> – afirmare	<i>Umkehrung</i> – conversiune
<i>Beweis</i> – dovadă	<i>Untersatz</i> – premisă minoră
<i>Beweisgrund</i> – argument	<i>Übereinstimmung</i> – concordanță, concomitență, asemănare
<i>Beweiskraft</i> – forță probatoare	<i>Vernunftschluss</i> – silogism
<i>Beschluss</i> – încheiere, decizie	<i>Versetzung</i> – substituie
<i>Betrachtung</i> – analiză, cercetare	<i>Vordersätze</i> – premise
<i>Folgerung</i> – concluzie, consecință (logică)	<i>Verknüpfung</i> – combinare
<i>Grundregeln</i> – regulă de bază	<i>Vergleichung</i> – comparare
<i>Hauptbegriff</i> – poziție a termenilor în judecată/ silogism	<i>Verneinung</i> – negare
<i>Merkmal</i> – indice, notă caracteristică	<i>Veränderung</i> – transformare
<i>Obersatz</i> – premisă majoră	<i>Widerstreit</i> – conflict
<i>Regel</i> – regulă, normă	<i>Zergliederung</i> – analiză
<i>Satz</i> – judecată, supoziție	<i>Zusammensetzung</i> – alcătuire
<i>Schluss</i> – concluzie	<i>Zwischenmerkmal</i> – semn intermediar
<i>Schlussfolge</i> – consecință	<i>repugnō</i> – opunere, împotrivire
<i>Schlussart</i> – mod silogistic	<i>verbum</i> – cuvânt, termen
<i>Schlussfolgerung</i> – deducție	<i>medius</i> – intermediere, mediere